

Aquest estudi pretén analitzar com creen la seva identitat europea els adolescents. Concretament, quina és la influència de l'escola en la formació de la identitat europea, tenint en compte la complexitat de l'entramat identitari i la convergència de múltiples identitats. Es tracta d'un estudi de cas que combina les tècniques d'anàlisi quantitatives i qualitatives.

1. Justificació del marc metodològic.

Per respondre a la pregunta inicial d'aquesta recerca, respecte a com influeix l'escola en la formació de la identitat europea entre els adolescents, es podrien haver escollit altres tipus d'estudis amb enfocaments i tècniques de recollida d'informació diversos. Un podria haver estat l'anàlisi de les decisions polítiques que a nivell de la Unió Europea es prenen en matèria educativa respecte al tema de la Dimensió Europea de l'Educació, per esbrinar com i a través de quines accions es pretén fomentar la identitat i la ciutadania europea entre els adolescents mitjançant les institucions escolars. Altres estudis podrien haver consistit en l'anàlisi dels llibres de text o del material escolar emprat, o fins i tot haver entrevistat als professors de ciències socials, per analitzar què s'ensenya d'Europa a classe, què saben els joves i com els pot influir aquests coneixements en el seu sentiment d'identitat europea. No obstant, aquest estudi es basa en la recerca de l'opinió directa dels alumnes sobre tots aquests temes.

Per conèixer més a fons les identitats dels adolescents, l'entramat identitari, el seu procés de formació i les influències que reben tant de l'escola com d'altres agents socialitzadors, és fonamental que la informació provingui dels enquestats directament. Tots els enfocaments que s'han esmentat anteriorment podrien ser complementaris i força clarificadors pels resultats d'aquest estudi. De fet, es podrien inclús plantejar com a recerques a realitzar amb posterioritat. Però opinem que no proporcionen una visió tan real de la influència de l'escola en la formació de les identitats adolescents. La visió del que s'està fent en la formació per la ciutadania europea des de les institucions polítiques i els centres escolars seria més positiva i optimista del que s'està produint en la realitat. Moltes de les decisions que es prenen des dels centres de decisió polítics no són vinculants i no s'acaben aplicant. Però, en canvi, si es pregunta als adolescents directament, no sols s'obté un coneixement més objectiu del que

s'està realitzant a les escoles, sinó també quina influència té tot això en la formació de la seva identitat europea. Així doncs, aquest estudi utilitza dues tècniques de recollida d'informació, que corresponen a dues parts de la investigació: una quantitativa i una altra qualitativa. Tanmateix, la informació sempre prové directament de les opinions i valoracions dels adolescents enquestats.

Respecte a la localització o ubicació de la recerca, s'ha de puntualitzar que es tracta d'un estudi de cas, ubicat en una zona determinada de Catalunya, concretament a Tarragona, barris i zones rurals de comarques properes. En aquest procés de localització, s'ha prioritzat la profunditat de l'anàlisi i l'especificitat de les característiques de la zona escollida a l'abast de l'estudi. Aquest s'ha realitzat en un àmbit on concorren múltiples identitats. A Catalunya, des de fa molt temps, per motius històrics i polítics, han existit conflictes d'identitat. A més, també s'ha tingut en compte en la localització de l'estudi l'existència de zones rurals, urbanes i barris, així com l'existència de diferents nivells socioeconòmics i d'immigració.

L'àmbit d'estudi es va seleccionar en funció de què fos expressiu de la realitat d'altres zones espanyoles i europees on concorren múltiples identitats (local, nacional, estatal); zones urbanes, barris i rurals; àrees amb diferents nivells socioeconòmics; i amb diversos índexs d'immigració.

Certament existeixen altres zones de l'Estat Espanyol, i fins i tot d'altres Estats membres de la Unió Europea, que compleixen les mateixes característiques de multiplicitat identitària i de diferents nivells socioeconòmics i d'immigració. Però la profunditat de l'anàlisi no ens ha permès ampliar l'àmbit de l'estudi. Ara bé, resultaria força interessant que amb posterioritat es realitzessin estudis comparatius d'aquesta mateixa recerca en altres zones i Estats membres de la Unió Europea.

2. Estructura de l'estudi.

L'estudi consta de dues parts. Per una banda s'ha realitzat una investigació quantitativa basada en enquestes a alumnes de tres cursos (primer, tercer i quart d'ESO) de sis Instituts d'Educació Secundària. En total van ser 395 enquestes. En aquesta part la tècnica de recollida d'informació utilitzada ha estat l'enquesta i l'eina que ha permès recollir aquestes

dades, el qüestionari. S'empra per interrogar als joves sobre els seus coneixements d'Europa, el seu grau de ciutadania, els sentiments identitaris, la seva acceptació de ciutadans i cultures extracomunitaris; i finalment, les seves actituds i expectatives respecte a la Unió Europea.

Per altra banda, també s'ha realitzat una investigació qualitativa basada en entrevistes en profunditat a sis alumnes de cada centre (tres de primer i tres de quart). En total es van enregistrar 36 entrevistes, amb la finalitat d'explicar i aprofundir els resultats de l'estudi quantitatiu. Aquestes ens proporcionen una informació més completa sobre les identitats dels adolescents, els factors que influeixen en la seva formació i les relacions internes de complementarietat o conflicte que es creen dins l'entramat identitari de cada individu.

3. Elecció de la mostra.

La mostra utilitzada s'ha escollit en funció de la disponibilitat de poder accedir als alumnes dels centres i les classes predeterminades. Els sis centres seleccionats per la mostra han estat triats atenent a diferents zones i localitats tarragonines amb diversos perfils sociodemogràfics i amb diferents índexs d'immigració. Però es va decidir que tots fossin públics perquè no es pretenia fer una comparació entre els IES i les escoles concertades. Són els següents:

1-IES Pons d'Icart. Ubicat al centre històric de Tarragona. Tarragona és una ciutat catalana de mitjana dimensió quant a nombre d'habitants, que posseeix dues fonts importants d'immigració: la burocràcia administrativa i funcionarial i la indústria petroquímica. L'IES Pons d'Icart està situat totalment al centre de la ciutat, concretament entre la Rambla i la zona comercial. També és un Institut d'Educació Secundària no gaire gran. Des de sempre s'havia caracteritzat per tenir un alumnat amb un perfil socioeconòmic i cultural mig-alt, però en els darrers anys ha anat canviant i posseeix uns percentatges considerables d'immigració. Nivells educatius que imparteix: ESO i batxillerats (Ciències de la Naturalesa i Salut, Humanitats i Ciències Socials, Tecnologia).

2-IES Martí Franquès. També està situat a Tarragona ciutat, però en la zona de l'eixample. Es tracta d'un IES de grans dimensions que posseeix un alumnat molt variat quant a nivell socioeconòmic i immigració. Nivells educatius que imparteix: ESO, batxillerats (Arts, Humanitats i Ciències Socials, Ciències de la Naturalesa i Salut, Tecnologia). Ofereix un horari nocturn i diürn. És un centre col·laborador de l'ICESD (Institut Català d'Ensenyament Secundari a Distància).

3-IES Camp Clar. Està situat al barri de Camp Clar de Tarragona. Es tracta d'una zona industrial de perfil socioeconòmic baix i marginal, on existeix força immigració. De sempre havia estat un barri d'immigrants provinents principalment d'Andalusia i Extremadura, així com d'altres zones de l'Estat Espanyol, on també hi residien molts immigrants d'ètnia gitana, però en els darrers anys augmenta desmesuradament el percentatge d'immigrants estrangers, provinents d'altres països, principalment d'origen magrebí i llatinoamericà. Nivells educatius que imparteix: ESO, Batxillerats (Humanitats i Ciències Socials, Ciències de la Naturalesa i Salut, Tecnologia) i Cicles Formatius de Grau Mitjà (Gestió Administrativa, Operacions d'Explotació de les TIC-Informàtica).

4-IES de Torredembarra. Ubicat a Torredembarra, poble turístic i costaner proper a Tarragona, amb un índex mitjà d'immigració. És un dels dos IES que té el poble i està situat concretament als afores, en una zona residencial de luxosos xalets.

5-IES Joan Guinjoan. És un centre de nova construcció ubicat a Riudoms, poble petit i eminentment rural, que posseeix un elevat índex d'immigració.

6-IES Priorat. Ubicat a Falset, poble petit i rural, amb gran riquesa vinícola i poca immigració. És l'únic IES de la rodalia i en ell es concentra l'alumnat de Falset i de tots els pobles petits del Priorat que l'envolten.

Així doncs, s'han triat dues zones diferenciades per a l'estudi: una zona urbana (Tarragona, centre i barris) i una zona rural (pobles amb diferents índexs d'immigració). La selecció ha tingut en compte els següents aspectes:

- Zona urbana, zones rurals i barris.
- El nivell socioeconòmic i cultural de la zona.

- El grau d'immigració.

Els qüestionaris es van passar a tres classes de cada centre: un primer d'ESO (alumnes de 12 anys), un tercer d'ESO (adolescents de 13 i 14 anys) i un quart d'ESO (15-16 anys, que finalitzen els estudis). Aquesta tria de cursos i edats ha resultat interessant per poder observar com es consoliden els coneixements entre els adolescents, però més important encara, per comprovar com es creen les seves identitats, els seus sentiments respecte als ciutadans d'altres països, etc.

Pel que fa a les entrevistes en profunditat, els alumnes van estar seleccionats en funció del curs (primer i quart), en funció del centre (sis de cada centre, tres de primer i tres de quart), i també en funció de l'origen o l'origen dels pares (un estranger, un català de pares catalans, i un d'una altra comunitat autònoma de l'Estat Espanyol, o que al menys ho fossin els seus pares). Els sis alumnes de cada centre van estar triats pels directors o coordinadors, en funció de les característiques sol·licitades.

4. Hipòtesis.

Com hem esmentat anteriorment, l'objectiu de l'estudi és conèixer la influència de l'escola en la formació de la identitat europea dels adolescents. Per tant, ens interessa conèixer els coneixements que aquests posseeixen d'Europa, les seves expectatives, el seu grau de ciutadania, la tolerància cap a altres cultures i l'acceptació de l'homologació dels sistemes educatius; així com la relació de tots aquests aspectes amb el seu sentiment d'identitat europea. Per tant, globalment, les hipòtesis de partida d'aquesta recerca són les següents:

H1: Els adolescents amb millors coneixements d'Europa posseeixen millors expectatives de la Unió Europea.

H2a: Els adolescents amb superiors coneixements d'Europa se senten més europeus.

H2b: Els adolescents amb millors expectatives de la Unió Europea se senten més europeus.

H3a: Els adolescents que han visitat més països europeus posseeixen millors coneixements d'Europa.

H3b: Els adolescents que han visitat més països europeus se senten més europeus.

H4: Els adolescents que mostren posseir superiors graus de ciutadania, associacionisme i participació se senten més europeus.

H5a: Els adolescents que se senten més catalans també se senten més europeus.

H5b: Els adolescents que se senten més espanyols també se senten més europeus.

H6: Els adolescents que se senten més europeus mostren índexs superiors de tolerància i acceptació respecte ciutadans i cultures extracomunitàries.

H7: Els adolescents que se senten més europeus són més favorables a l'homogeneïtzació dels diferents sistemes educatius dels Estats membres.

H8: L'escola i els mitjans de comunicació són la principal font d'informació que reben els adolescents d'Europa, però la seva influència en la formació de les identitats és secundària.

Cal subratllar que el pes metodològic d'aquest estudi rau en les correlacions de les diverses variables esmentades, per demostrar si existeix relació de cadascuna amb el sentiment d'identitat europea.

Si es demostra la inexistència de correlació, podrem afirmar que les hipòtesis no es compleixen. Si la correlació és negativa o inversa suposaria que l'enunciat de les hipòtesis es complirien justament a l'inrevés, en sentit contrari a l'enunciat. En canvi, si existeix una correlació positiva, les hipòtesis es corroboren.

5. Instruments: el qüestionari.

La finalitat del qüestionari és traduir els objectius de la investigació en qüestions particulars, o sigui, planejar una sèrie de preguntes que, respostes pels enquestats, permetin verificar les hipòtesis preliminars o estudiar el fet proposat en l'estudi. Per tant, es va tractar que el

qüestionari s'adaptés totalment a l'objecte de la recerca, i que les informacions fossin precises en un grau d'exactitud suficient per a l'objectiu proposat.

El qüestionari s'estructura en cinc blocs de la ciutadania europea: la civil, la política, la social, l'ecològica i la d'interès cultural, que es van considerar claus per aportar una visió de la ciutadania àmplia i completa, no únicament centrada en el concepte formal i en els aspectes polítics i socials. Per tant, hi ha preguntes per a cada una d'aquestes dimensions. A més, es pretenen obtenir tres nivells d'informació: el cognitiu, o sigui, els coneixements que tenen en totes aquestes àrees els entrevistats; l'actitudinal, que fa referència a les actituds, l'acceptació i la predisposició que poden mostrar els adolescents respecte a tots aquests temes; i finalment, l'evolutiu, que es refereix a les expectatives que posseeixen de cara al futur de tots els canvis i processos que s'estan produint en cadascuna de les dimensions de la ciutadania europea.

En les escales d'actituds es donen una sèrie d'afirmacions, proposicions i judicis, sobre les que els enquestats han de manifestar el seu grau d'acord o desacord. I les escales de distància social pretenen no només ordenar les actituds segons un criteri de preferència, sinó també establir relacions de distància. L'escala de distància social que hem utilitzat al qüestionari ens permet mesurar les actituds dels enquestats enfront altres grups.

Tenint en compte aquests cinc blocs de la ciutadania i els tres nivells d'informació que es pretenia obtenir, el qüestionari s'estructura en set parts, tot i que les preguntes no sempre estan ordenades per temes. D'altra banda, el qüestionari està format tant per preguntes de tipus dicotòmiques, d'elecció múltiple, de classificació com per preguntes de resposta oberta.

Un primer bloc correspondria a les preguntes d'identificació sociodemogràfica: localitat de residència, edat, gènere, lloc d'origen, procedència dels pares, professió i nivell d'estudis dels pares, ideologia política, etc.

Un segon tipus de preguntes són les que tracten de mesurar el nivell de civisme, ciutadania, associacionisme i participació ciutadana dels enquestats. Com per exemple: participes en alguna associació?, Participes en les decisions escolars? O creus que s'han de pagar impostos?

Un tercer bloc estaria format per les preguntes que tracten d'esbrinar d'on prové la informació d'Europa dels enquestats, ja sigui dels viatges, de la televisió, de casa o de l'escola.

El quart bloc correspon a les preguntes que mesuren el nivell de coneixements d'Europa que posseeixen els alumnes. Concretament es valoren els coneixements de religió, sistema polític, drets i llibertats ciutadanes, situació econòmica, llengües, geografia i cultura en general a través de la identificació de diversos personatges famosos de diverses àrees. En el qüestionari s'inclou un mapa per la pregunta de geografia.

El cinquè bloc a les preguntes de sentiment d'identitat nacional i d'acceptació d'altres nacionalitats europees.

El sisè estaria format per preguntes d'acceptació d'altres cultures de fora de la Unió Europea, com ara la magrebí.

Finalment, ens trobem el bloc de preguntes sobre les expectatives que tenen els adolescents de la UE: si creuen que ens farà més forts enfront els EUA i Japó, o que comportarà més treball, si pensen que millorarà el desenvolupament econòmic, si consolidarà els valors democràtics, si farà que aprenguin més idiomes, o si opinen que comportarà un canvi dels nostres costums actuals.

Certament són molts els aspectes que es podrien tenir en compte per valorar les expectatives dels adolescents respecte la UE, però amb aquestes sis variables s'analitzen les expectatives des de diverses vessants: la política, la social, l'econòmica, la ciutadana, la cultural i la personal.

El qüestionari és *ad hoc* i creat expressament per aquest estudi. Malgrat això, en ell es van introduir algunes preguntes de la investigació *Los jóvenes ante el reto europeo*, de Prats i altres autors (2001), degut a que es tracta d'un estudi recent d'un tema molt relacionat, i es va considerar que podria resultar interessant comparar algunes qüestions per veure la seva possible evolució en el temps. Les preguntes que es van extreure de l'estudi de Prats (2001),

tot i que algunes van ser ampliades i altres modificades segons els nostres interessos d'estudi, són:

- **Preguntes de coneixements:**

Si tots els països de la UE tenen un règim polític democràtic.

Dret de vot: si un alemany que resideix a Manacor pot ser elegit regidor d'aquesta localitat, o si un hongarès que resideix a Valladolid pot votar a les eleccions municipals.

Geografia física: col·locar en un mapa rius, mars, muntanyes, etc.

Economia: es demanava identificar el país més ric i el més pobre d'una llista donada.

Religions: quines religions tenen una presència tradicional a Europa (es dona una llista de les religions). I quina ha estat en temps recents la religió principal d'una llista de països europeus.

Llengües: Quines llengües, siguin oficials o no, es parlen a determinats països europeus.

Història i cultura: Es mostra un quadre amb un llistat de personatges famosos de la història. Els enquestats han de relacionar els personatges amb la seva activitat o professió i amb el segle en què van viure.

- **Preguntes sobre actituds i sentiments d'identitat:**

Ha d'haver un govern de la UE amb capacitat de decisió en les qüestions importants?

Ha d'existir una selecció olímpica europea?

Valoració de les diferents identitats: ciutat o poble que resideixen, comunitat autònoma, Estat Espanyol, la UE, o el món.

Distància social que manifesten els joves en relació amb diferents països i els seus habitants: americans, marroquins, altres països europeus, etc.

- **Preguntes sobre expectatives:**

Millorarà l'economia? Hi haurà més treball? Hi haurà més llibertat?

Canviaran els nostres costums? Aprendre més idiomes? Serem més forts enfront els EUA i Japó?

El qüestionari va ser validat per set jutges, que són professors universitaris de les àrees de pedagogia i ciències polítiques de la Universitat Pompeu Fabra.

6. Variables Sociodemogràfiques.

- Centre
- Localitat
- Curs
- Gènere
- Edat
- Origen
- Nivell socioeconòmic.

Es tracta d'una nova variable ordinal, que no ha estat extreta directament d'una única pregunta del qüestionari, sinó que ha estat creada per la conjunció de dues variables o preguntes: la professió i el nivell educatiu dels pares.

Respecte al nivell d'estudis, es van codificar en els valors següents:

- 0-Cap titulació finalitzada
- 1-Estudis primaris finalitzats
- 2-Estudis secundaris finalitzats
- 3-Estudis superiors finalitzats

Pel que fa a la professió, per donar uns valors el màxim d'objectius possibles, es van agrupar les professions en tres categories basant-se en la *British Registrar General's Scale (BRG)*.

La classificació de la BRG és la següent:

1. Professionals.
2. Ocupacions intermèdies.
3. Treballadors qualificats no manuals.

4. Treballadors qualificats manuals.
5. Treballadors parcialment qualificats.
6. Treballadors no qualificats.

En la nostra classificació, aquests sis valors van ser reagrupats en tres i es van codificar els valors següents de la variable:

- 0-No treballa o no contesta.
- 1-Professionals i ocupacions intermèdies.
- 2-Treballadors qualificats (manuals i no manuals).
- 3-Treballadors parcialment qualificats i no qualificats.

Essent del tot conscients que no era correcte fer mitjanes de les categories professionals i el nivell d'estudis alhora, es va decidir elaborar la variable del nivell socioeconòmic per categories, prenent per referència el nivell d'estudis i professional més elevat. D'aquesta forma la nostra variable Nivell socioeconòmic es converteix en una variable ordinal formada per 4 categories:

1. Nivell socioeconòmic baix.
2. Nivell socioeconòmic mig baix.
3. Nivell socioeconòmic mig alt.
4. Nivell socioeconòmic alt.

7. Descripció de les variables que verifiquen les hipòtesis.

Les variables que verifiquen les hipòtesis, que han estat creades a partir de l'agrupació de diverses preguntes del qüestionari, tracten de mesurar a partir de les dades disponibles, els sentiments i les expectatives dels adolescents entrevistats. Som del tot conscients que la identitat europea, la catalana, i l'espanyola, per exemple, són qüestions complexes que no es poden mesurar a través de quatre o cinc aspectes solament. Però el que es pretén mesurar amb aquestes variables no és l'uropeisme a nivell global dels adolescents, sinó observar les actituds dels joves que se senten més europeus, i com correlaciona aquest sentiment amb altres variables o aspectes.

7.1. Expectatives dels adolescents respecte a la Unió Europea.

És una variable creada per la suma de quatre variables anteriors que deriven directament de preguntes del qüestionari. Són les següents:

1. Si creuen que la UE els farà més forts respecte al Japó i els EUA.
2. Si creuen que la UE comportarà que es creï més treball.
3. Si creuen que la UE comportarà un major desenvolupament econòmic.
4. Si creuen que la UE consolidarà els valors democràtics.

Així doncs, els valors de la variable expectatives, que és ordinal, poden oscil·lar del 0 al 4, representant el 0 l'absència total d'expectatives i el 4 el nivell més elevat o millors expectatives.

7.2. Nivell de coneixements d'Europa i la Unió Europea.

A partir de les puntuacions obtingudes en les 8 preguntes del qüestionari, que valoren de l'1 al 10 els coneixements respecte a diversos temes d'Europa (religió, política, ciutadania, economia, llengües, cultura i geografia), es va crear una nova variable ordinal que valora els coneixements totals que posseeixen els adolescents sobre diferents aspectes d'Europa. Els valors d'aquesta variable estan formats per les qualificacions que normalment es fan servir en el sistema educatiu (deficient, insuficient, aprovat, notable i excel·lent).

7.3. Sentiment d'identitat europea (europeisme).

Aquesta variable mesura el grau de sentiment o identificació dels adolescents amb Europa. Està formada per la suma de 4 variables que deriven directament de preguntes del qüestionari:

1. Se'ls demana que valorin de l'1 al 5 el seu sentiment d'identitat europea. Els valors d'aquesta variable oscil·len de l'1 al 5 essent el 5 la identitat preferida i l'1 la menys preferida.

2. Si creuen que hauria d'existir una Selecció Olímpica Europea.
3. Si opinen que hi ha d'haver un govern europeu fort, que prengui decisions importants.
4. Si creuen que s'han de pagar impostos a Europa.

De la suma de les puntuacions d'aquestes 4 preguntes es va crear una nova variable ordinal anomenada "europeisme", que tracta de mesurar el grau del sentiment d'identitat o d'identificació amb Europa dels enquestats. Els valors d'aquesta variable oscil·len entre el 0 o manca total de sentiment o identitat europea i el 8 com a identificació total amb Europa.

7.4. Sentiment d'identitat espanyola (espanyolisme).

Aquesta variable mesura el grau de sentiment o identificació dels adolescents amb Espanya. Està formada per la suma de 4 variables que deriven directament de preguntes del qüestionari:

1. Se'ls demana que valorin de l'1 al 5 el seu sentiment d'identitat espanyola. Els valors d'aquesta variable oscil·len de l'1 al 5 essent el 5 la identitat preferida i l'1 la menys preferida.
2. Si creuen que hauria d'existir una Selecció Olímpica Espanyola.
3. Si opinen que hi ha d'haver un govern espanyol fort, que prengui decisions importants.
4. Si creuen que s'han de pagar impostos a Espanya.

De la suma de les puntuacions d'aquestes 4 variables es va crear una nova variable ordinal anomenada "espanyolisme", que tracta de mesurar el grau del sentiment d'identitat o d'identificació amb Espanya dels enquestats. Els valors d'aquesta variable oscil·len entre el 0 o manca total de sentiment o identitat espanyola i el 8 com a total identitat espanyola.

7.5. Sentiment d'identitat catalana (catalanisme).

Aquesta variable mesura el grau de sentiment o identificació dels adolescents amb Catalunya. Està formada per la suma de 4 variables que deriven directament de preguntes del qüestionari:

1. Se'ls demana que valorin de l'1 al 5 el seu sentiment d'identitat catalana. Els valors d'aquesta variable oscil·len de l'1 al 5 essent el 5 la identitat preferida i l'1 la menys preferida.
2. Si creuen que hauria d'existir una Selecció Olímpica Catalana.
3. Si creuen que hi ha d'haver un govern català fort, que prengui decisions importants.
4. Si creuen que s'han de pagar impostos a Catalunya.

De la suma de les puntuacions d'aquestes 4 variables es va crear una nova variable ordinal anomenada "catalanisme", que tracta de mesurar el grau del sentiment d'identitat o d'identificació amb Catalunya dels enquestats. Els valors d'aquesta variable oscil·len entre el 0 o manca total de sentiment o identitat catalana i el 8 com a total identitat catalana.

7.6. Nombre de països europeus visitats.

És una variable que es correspon amb una pregunta en concret del qüestionari. Es tracta d'una variable de raó que mesura el nombre de països visitats d'Europa per part dels enquestats.

Podria tenir valors de 0 fins a tants països com hi ha a Europa, però en el nostre estudi oscil·la entre 0 i 13.

7.7. Nivell de ciutadania.

És una variable ordinal creada per l'agrupació de 3 variables, que ha estat formada a partir de les següents preguntes del qüestionari:

1. Si un bon ciutadà ha d'anar a votar a totes les eleccions.
2. Si s'han de pagar impostos.
3. Si un bon ciutadà ha de manifestar-se quan sigui necessari.

Així doncs, els valors de la variable Nivell de ciutadania, poden oscil·lar del 0 a 3, representant el 0 el nivell més baix de ciutadania i el 3 el nivell més elevat.

Certament, el grau de ciutadania d'un individu pot ser un índex molt ampli, on es tinguin en compte moltes més virtuts cíviques. Però l'objectiu d'aquest estudi no és l'anàlisi exhaustiva del nivell de ciutadania dels adolescents enquestats, sinó la relació que pot existir entre el seu grau de ciutadania i el sentiment d'identitat europea que posseeixen.

7.8. Nivell d'acceptació d'altres cultures extracomunitàries.

Aquesta variable, que també és ordinal, mesura el grau d'acceptació d'altres cultures no europees per part dels enquestats. Ha estat creada per la suma de 4 preguntes del qüestionari:

1. Si els sembla bé que, degut a què es pertanyi a una altra cultura i una altra religió, noies en edat escolar puguin optar per no fer gimnàstica.
2. Si acceptarien que al menjador del seu centre se servissin menús diferents per si nois d'una altra religió i cultura ho sol·liciten.
3. Si estan d'acord en què al seu centre s'acceptin hàbits molt diferents en el vestir per motius culturals i religiosos.
4. Si estan a favor que al seu centre s'imparteixin classes de les diferents religions.

Els valors d'aquesta variable oscil·len del 0 al 4. El valor 0 correspondria a una manca de tolerància i acceptació d'altres cultures alienes a la UE, i, per contra, el valor 4 suposaria un alt grau d'acceptació.

7.9. Homologació dels sistemes educatius.

Aquesta és una variable nominal (amb valors 0 i 1) que s'obté directament d'una pregunta del qüestionari, que inquireix sobre si tots els joves europeus han de rebre la mateixa educació a l'escola i homologar els seus sistemes educatius.

7.10. Mateixa història i cultura comunes.

Es tracta d'una variable d'escala tipus Likert que valora el grau d'acord o de desacord dels adolescents respecte que la història i cultura d'altres països europeus hauria de formar una part important del nostre currículum. L'escala té 5 punts que van del 1, "Totalment d'acord", al 5, "totalment en desacord".

8. Procediment de prova i correcció.

Un cop elaborat el qüestionari i seleccionada la mostra, es va decidir una prova pilot prèvia del qüestionari per comprovar que totes les preguntes fossin comprensibles pels entrevistats, amb l'objectiu de mesurar la durada de la realització de l'enquesta, i comprovar si era necessària alguna modificació de les preguntes o algun aclariment.

El passi es va fer a 20 alumnes d'una classe de primer de l'IES Pons d'Icart. El centre seleccionat va ser el convingut per proximitat.

Als alumnes se'ls va presentar el qüestionari com una recerca de l'àmbit universitari, que no tindria cap relació amb les seves qualificacions educatives.

Tot seguit es va repartir el qüestionari i es van resoldre els dubtes que anaven plantejant els alumnes a mesura que el completaven.

El professor de ciències socials d'aquella classe de primer va voler estar present en la prova pilot, tot i que no va intervenir.

Els resultats de comprensió del qüestionari original van ser força satisfactoris. Tan sols una pregunta no era gaire comprensible. Es tractava d'una introductòria sobre la professió dels pares, on es demanava als alumnes que ubiquessin la professió dels seus progenitors, en una pregunta d'elecció múltiple, entre: el sector primari, secundari i terciari, i si eren autònoms, treballaven per compte d'un altre o si tenien càrrecs de comandament.

Finalment, es va decidir modificar la qüestió i preguntar directament als alumnes quina era la professió dels seus pares, més complicada de codificar, però molt més fàcil de respondre per als enquestats.

La duració de la prova pilot va ser d'uns 45 minuts.

9. Aplicació.

Posteriorment es va demanar permís als directors dels centres per al passi definitiu dels qüestionaris. Alguns IES, en un principi, van mostrar certes reticències. Un, fins i tot, va haver de demanar permís al Consell Escolar. Però finalment, tots van accedir a què els seus alumnes fossin enquestats.

Els qüestionaris es van respondre entre el gener i l'abril de 2003. El dia concertat i amb l'ajuda dels professors del centre, es van repartir els qüestionaris als alumnes en la seva mateixa aula i en horari lectiu, generalment coincidint amb l'assignatura de ciències socials. Tanmateix, en alguns casos va ser indiferent l'assignatura que correspongués a aquella hora de classe.

Quan els qüestionaris van ser lliurats als alumnes se'ls va explicar breument el motiu i els objectius de l'estudi. També se'ls va informar que aquella enquesta era anònima, que no

era un examen, ni els suposaria una avaluació de cap tipus. I que ens interessava que ho responguessin individualment i amb total sinceritat.

Mentre els alumnes resolien les preguntes, la gran majoria dels professors van marxar de les classes, aspecte important que denota la no intervenció i la no influència en les respostes. Tan sols un professor, el de ciències socials de primer de l'institut Pons d'Icart de Tarragona va voler estar present i conèixer el contingut del qüestionari. Però tampoc va influenciar en les respostes dels seus alumnes.

Les entrevistes es van realitzar un dia concertat amb els directors dels centres, en classes buides o despatxos. Van ser gravades i posteriorment transcrites per a la seva anàlisi.

Cal tenir en compte que un dels inconvenients de les entrevistes és la limitació de l'expressió verbal. Alguns joves, depenent del curs que feien, del seu bagatge cultural, i de la seva capacitat d'expressió verbal, mostraven uns discursos fragmentats, i en algun cas fins i tot, poc comprensibles.

10. Tractament i anàlisi de les dades del qüestionari.

Una vegada omplerts els qüestionaris, es va passar al tractament i anàlisi de les dades. Es va elaborar una matriu, que recollia en forma numèrica tota la informació dels qüestionaris i que va ser analitzada amb el programa informàtic SPSS v. 11.0 per Windows.

En una primera fase es van realitzar anàlisis d'estadístics descriptius per totes les variables demogràfiques. En una segona fase es van crear taules de contingència prenent com a variables independents les variables demogràfiques i com a variables dependents les corresponents a cadascuna de les hipòtesis.

Finalment, per verificar si es complien les hipòtesis de l'estudi es van fer correlacions entre les variables implicades a partir de les esmentades taules de contingència.

Donat que en la majoria dels casos es van fer servir taules de contingència de variables nominals i ordinals, i que ens interessava veure el grau d'associació entre elles, l'estadístic utilitzat, per considerar-lo el més adient, va ser la V de Cramer.

11. Les entrevistes en profunditat.

La segona part de l'estudi és una investigació qualitativa basada en entrevistes en profunditat a alumnes que prèviament van estar seleccionats.

Tenint en compte que l'entrevista tenia una finalitat molt clara, que consistia en complementar i ampliar els resultats obtinguts amb els qüestionaris, es va optar per una entrevista amb preguntes obertes i d'aplicació molt flexible, relacionades amb els temes que es tractaven al qüestionari, ja que es pretenia obtenir el màxim d'informació dels entrevistats. Les preguntes van estar molt estructurades i preparades perquè amb un nombre no gaire ampli s'obtingués la informació concreta requerida.

Els temes de les entrevistes són: la ciutadania (la ciutadania europea, la participació, l'associacionisme, la política); la pròpia identitat (influències fonamentals, relacions de complementarietat o conflicte); els coneixements que posseeixen els adolescents d'Europa; i finalment, el grau de tolerància o acceptació de ciutadans i cultures extracomunitàries.

12. Tractament i anàlisi de les dades de les entrevistes.

Les entrevistes es van realitzar en sales de tutories o despatxos de professors. Van estar enregistrades per ser posteriorment transcrites.

En l'anàlisi de les entrevistes, es van extraure els conceptes centrals al voltant dels quals es va anar elaborant la reconstrucció de l'entrevista.

Les conclusions es van incloure com a ampliació i explicació dins els resultats de l'estudi quantitatiu.